

LA FRACCIÓ DEL PA (SENSE COPA EUCARÍSTICA), ¿GEST DISTINTIU DE LES COMUNITATS LUCANES?

Josep RIUS-CAMPS

En el títol he intentat de condensar en forma de pregunta la hipòtesi que em proposo de plantejar en el present article. Fa temps que hi donava voltes i no em decidia a abordar aquest problema, però l'avinentsa d'una miscel·lània oferta a un apreciat col·lega del qual es pot dir que és un pensador que traspua teologia per tots costats i amb qui he compartit bona part del camí que he recorregut des dels Pares pre-nicens (Orígenes, Pseudo-Climent, Ignasi) fins a Lluc, m'ha convençut que valia la pena d'encetar, cenyint-me a un problema molt concret, el diàleg inajornable entre les ciències bíbliques i la teologia sistemàtica.

El problema és ben conegut dels exegetes, però a penes si ha traspasat el llindar de les ciències bíbliques i ha interpellat teòlegs, liturgistes i canonistes en un tema tan crucial com és la celebració de l'Eucaristia. En un principi el problema s'ha plantejat en el camp de la crítica textual, degut a l'existència de dues formes de text en l'Evangeli de Lluc, una de curta i una de llarga, pel que concerneix la institució de l'Eucaristia, i ha quedat circumscrit a aquest àmbit. La interpretació, però, de la secció del Darrer Sopar, segons Lluc (Lc 22,14-23), està íntimament lligada a l'establiment del text original del tercer Evangel·li. Fins a la primera meitat del segle passat, la tendència majoritària entre els exegetes fou la d'adoptar la forma curta de text, ometent els versets 19b-20. Recentment, però, s'ha invertit la tendència, mercès sobretot als estudis de J. Jeremias¹ i H. Schürmann,² als comentaristes que han sospesat llurs arguments com ara I. H. Marshall³ i a la decidida presa de posició a favor del text llarg de crítics tan influents com B. M. Metzger i K. Aland. Ara bé, *dato non concessio*

1. *The Eucharistic Words of Jesus*, London ²1966, pp. 139-159.

2. *Traditionsgeschichtliche Untersuchungen*, Düsseldorf 1968, pp. 159-192.

3. *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*, Gran Rapids, Michigan 1978.

que el text llarg sigui el text original de Lluc, el problema continua plantejant-se a nivell de la praxi litúrgica i sacramental de les esglésies i estableix un precedent a tenir en compte en el moment de dilucidar quins són els elements imprescindibles per a la validesa de la celebració de l'Eucaristia.

1. *El context pròxim*

La present perícope està estretament connectada amb les dues precedents, constituint totes tres un *crescendo* intencionat, com es desprèn dels respectius encapçalaments (en cursiva les variants occidentals): «S'apropava / S'apropà la festa dels Àzims, la que hom anomena Pasqua» (22,1-6: Judes negocia la traïció de Jesús amb els dirigents jueus); «Arribà el dia dels Àzims / de la Pasqua, en el qual calia sacrificar l'(anyell de) Pasqua» (22,7-13: Preparatiu de la Pasqua); «Quan arribà l'hora, es recolzà (Jesús a taula) i els apòstols juntament amb ell» (22,14-23: Sopar pasqual, institució de l'Eucaristia i denúncia del traïdor). Les tres precisions cronològiques, «la festa», «el dia» i «l'hora», convergeixen en el Sopar de Pasqua.

Lluc ha construït aquest tríptic modificant el model marquià (i mateà) en dos punts que estan relacionats amb la traïció d'un dels Dotze: 1) ha anticipat la unció de Betània que, segons Marc i Mateu (Mc 14,3-9; Mt 26,6-13), havia donat motius a la traïció de Judes davant els dirigents, situant-la a casa d'un fariseu de nom Simó (Lc 7,36-50), i 2) ha posposat la denúncia del traïdor que, en Marc i Mateu (Mc 14,17-21; Mt 26,20-25), constituïa una perícope independent situada en el transcurs del Sopar pasqual (cf. Mc 14,18: ἀνακειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων; Mt 26,21: ἐσθιόντων αὐτῶν) i precedia la institució de l'Eucaristia (Mc 14,22-25: Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν λαβὼν ἄρτον κτλ.; Mt 26,26-29: Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον κτλ.), ubicant-la precisament en el si de la Celebració eucarística (text llarg [B03] o text curt [D05]) i relacionant-la a manera de contrast amb aquest acte (Lc 22,21: πλὴν ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ [om. D d] ἐπὶ τῆς τραπέζης).

2. *Les sis formes del text de Lc 22,17-20 i el de 1Co 11,24-25*

B. M. Metzger reproduceix en sis columnes, en el *Comentari textual del Nou Testament en grec*,⁴ les sis formes que, segons F. G. Kenyon i S. C. E. Legg,⁵ es desprenen de la tradició manuscrita. Les reproduceixo, alterant l'ordre de les dues primeres, fent-ne ressortir els paral·lels i introduint-hi les oportunes modificacions. Com a setena columna, transcriu el text de 1Co 11,24-25:

4. *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart²1994, p. 149.

5. Dins R. DUNKERLEY (ed.), *The Ministry and the Sacraments*, London 1937, pp. 284-285.

* En negreta es realcen els incisos i/o paràgrafs que no es presenten en el text curt de LLuc.

a. P⁷⁵ S A B C L T^{vid} W Δ Θ Ψ f^{1.13} 157. 180. 205. 565. 579. 597. 700. 892. 1006. 1010. 1071. 1241. 1243. 1292. 1342. 1505 M aur c f q r¹ vg sy^{h,pal} sa bo arm aeth geo slav; Cànon Eusebians (Bas) Aug.

b. + το A D K W Θ l 844 al || om. B *rell*.

c. + και B *rell* it (incl. b d) || om. D e sy^{c,s}.

d. εαυτοις A D W Θ Ψ M (uobis d) | αλληλοις S* || εις εαυτους S² B C (L 579) f^{1.13} 1241 pc lat sy^s (inter uos it vg [in uobis a]).

e. + οτι S A W Θ Ψ f¹³ M lat (b incl.) sy^{c,s} || om. p^{75vid} B C D L f¹ 2542 pc d e.

f. απο του νυν ου μη πιω D f¹ 2542 pc d (e) r¹ sy^{c,s} || ου μη π. α. τ. νυν p^{75vid} S B K L W 579. 892. 1241 al sy^{hmg} co | ου μη πιω A C Θ Ψ f¹³ M lat (incl. b) sy^h.

g. του D A W(*) Θ Ψ f¹³ M || ου̅ S B C^{vid} L f¹ 579. 892. 2542 pc lat sy^{c,s} || αν 1241.

h. ελθη η βασιλεια του θεου D d || η β. τ. θ. ελ. B *rell* it.

i. και το ποτηριον ωσαυτως P⁷⁵ S B L 579 pc r¹ || ωσ. κ. τ. π. A W Θ Ψ f^{1.13} M lat sy^{(p),h}.

j. ex Mc 14,24 D.

k. e om. τουτο.

l. + τουτου b.

m. + ταυτης b.

n. ex Mt 26,28 D.

o. + κλωμενον S² C³ D² F G Ψ 1739^{mg}. 1881 M sy | + θρουπτομενον D06* | + διδομενον co || txt P⁴⁶ S* A B C* 6. 33. 1739* pc vgst; Cyp.

En la primera columna transcriu el text curt, segons consta en el còdex Bezae (D d, grec i llatí) i en els còdexs de la Vetus llatina Vercellensis (a), Corbeiensis (ff²), Vindobonensis (i) i Rehdigeranus (l) (amb lleugeres variants). Després d'una primera copa, no eucarística, i de la solemne confessió de Jesús de no tornar-ne a beure fins a l'arribada del Regne de Déu (vv. 17-18), segueix la institució de l'Eucaristia centrada en el Pa (v. 19a). Tot seguit, marcant un clar contrast amb la donació del seu Cos, Jesús denuncia el qui l'està traint (vv. 21-22).

La segona columna conté el text llarg, anomenat «Text majoritari», recolzat, entre altres, pel paper 75, els còdexs Sinaític i Vaticà i la majoria d'uncials, així com tots els minúsculs, els còdexs aur, c, f, q, r¹ de la Vetus llatina, la Vulgata i les versions siríaques, hacleana i palestinese, coptes, armenes, etc. Es tracta del text subjacent a totes les traduccions modernes. Després d'una primera copa i de la solemne confessió de Jesús de no tornar-ne a beure, exactament com en el text curt, segueix la doble institució del Pa eucarístic (v. 19) i de la Copa també eucarística (v. 20). La primera declaració, «Això és el meu cos»

(v. 19b), ve acompanyada de l'acte de substitució vicària de Jesús, «per vosaltres ofert» (διδόμενον, v. 19c), i de la invitació a repetir aquest memorial, «Feu això, que és el meu memorial» (v. 19d). La segona declaració, pronunciada «després de sopar» (v. 20a), fa referència a la Copa eucarística, «Aquesta copa (és) la nova aliança (segellada) amb la meua sang» (v. 20b), seguida igualment de l'acte de substitució vicària, «la que per vosaltres ha estat vessada» (v. 20c). Els exegetes s'han adonat de l'estret parentiu de les frases que vénen després de la primera declaració amb la tradició rebuda per Pau, segons consta en 1Co 11,23-26. Metzger comenta: «La similitud entre els versets 19b-20 i 1Co 11,24b-25 resulta de la familiaritat de l'evangelista amb la pràctica litúrgica vigent entre les esglésies paulines», la qual cosa —conclou— explicaria la presència en aquests versets d'expressions no lucanes.⁶ Marshall, en canvi, es resisteix a acceptar que el text llarg provingui de Pau: «El text llarg no està basat en 1Co 11. L'anàlisi lingüística mostra que conté algunes diferències respecte del text de Pau.»⁷ Les diferències (no enumerades per Marshall) es redueixen a cinc, essent les quatre primeres purament redaccionals⁸, mentre que la cinquena, afegitó de τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον, és un desdoblament de la primera seguint la pauta de Mc 14,24c, sobretot segons el text occidental.⁹

En la tercera columna figura, en retroversió, el mateix text curt, però amb l'anticipació del v. 19a-b abans dels vv. 17-18, a fi de restituir l'ordre tradicional de la celebració eucarística (pa-copa). En la copa continua, però, mancant-hi la declaració que la converteix en eucarística, en sentit tècnic. És el text que figura en la *Vetus africana* (e) i en el còdex *Veronensis* (b), base probable de la *Vulgata*.

La quarta columna conté la retroversió de la traducció siríaca curetoniana (sy^c). A més de l'anticipació del v. 19, com en la columna anterior, afegeix a la primera declaració de Jesús («Això és el meu cos») l'acte de substitució vicària i la invitació a repetir el memorial, tal com es troba en 1Co 11,24c-d. La segona copa continua essent la (quarta) copa del Sopar pasqual, no eucarística.

La cinquena columna representa la retroversió de la traducció siríaca sinafítica (sy^s). Respecte de la precedent, afegeix διδόμενον completant l'escarrit τὸ ὑπὲρ ὑμῶν paulí i introdueix la copa amb la típica frase paulina καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι. Però el que és més significatiu és la intercala-

6. *A Textual Commentary*, 150.

7. *The Gospel of Luke*, 800.

8. 1) Afegitó de διδομενον completant la frase el·líptica το υπερ υμων (D06, còdex *Claramontanus*, afegeix θουπτομενον);

2) και το ποτηριον ωσαντως invertint l'ordre de ωσ. κ. το ποτ. paulí;

3) el·lipsi de εστιν després de η καινη διαθηκη;

4) canvi del pronom fort, εν τω εμω αιματι paulí, pel pronom feble col·locat a la fi, εν τω αιματι μου.

9. το υπερ πολλων εκχυννομενον D W Δ Θ / το εκχ. υ. π. S B C L Ψ.

ció d'una segona declaració, a propòsit de la copa: «Això és la meva sang, la nova aliança», una conflació de Mc/Mt + 1Co, que la converteix en eucarística.

La sisena columna conté la retroversió de la traducció siríaca peshitta (sy^P). Del text llarg o text majoritari (segona columna) ha retingut tan sols la doble referència al Pa i a la Copa eucarístics, eliminant tot el que feia referència a la primera copa. S'ha consumat l'evolució, resultant així una harmonització perfecta amb els altres sinòptics, si bé ometent la declaració final de tipus escatològic.

La setena columna reproduceix el text de la Primera als Corintis.

3. *El text complet de la institució de l'Eucaristia, segons el còdex Bezae*

La valoració cas per cas de les innombrables variants que es detecten entre el text alexandrí, representat en Lluc pel papir 75 i el còdex Vaticà (B03), i el text occidental, representat pel còdex Bezae (D05 i d05), ha conduït a estandaritzar el primer i a relegar el segon a l'aparat crític de les edicions modernes. Les traduccions s'han fet ressò d'aquesta predilecció pel text alexandrí. Aquesta praxi, avalada modernament per les múltiples edicions de Nestle-Aland (ens trobem ja a la vint-i-setena) i per l'edició reduïda adreçada sobretot als traductors, proposada per un comitè on figuren els editors més rellevants, la qual base és l'edició esmentada, té un punt flac: la menysvaloració de tota una tradició textual. La millor manera d'evitar-ho seria no valorar cas per cas les diferents variants, ans considerar que són interdependents i situar-les en el conjunt d'un determinat evangeli. En aquesta línia, em proposo examinar el conjunt de variants que constitueixen la forma de text curta o occidental. La traducció de tota la perícope que ofereixo a continuació, degudament estructurada, intenta de ser al màxim d'adherent al text grec:

Lc 22,14-19a.21-23

(manquen els vv. 19b-20 del text llarg)

[a] 14 I quan arribà l'hora, (Jesús) es recolzà (a taula), i els apòstols amb ell.

[b] 15 I digué adreçant-se a ells: «Amb quin desig he desitjat aquesta pasqua menjar amb vosaltres abans de sofrir jo passió! 16 Perquè us dic:^a Ja no menjaré més^b d'ella^c fins quan nova no sigui consumida^d en el Regne de Déu.»

[c] 17 I havent rebut la^e copa, després de donar gràcies, digué: «Preneu aquesta (copa),^f repartiu-vos-la.^g 18 Perquè us dic:^h A partir d'ara no beuré mésⁱ del fruit de la vinya fins quan^j hagi arribat el Regne de Déu.^k»

[b'] 19a I havent pres un pa, després de donar gràcies, el fraccionà i els el donà tot dient: «Això és el meu cos.¹ 21 Ara que, mireu, la mà del qui em lliura és^m sobre la taula. 22 Certament, aquest Homeⁿ –segons ha estat establert– se'n va; però ai d'aquell^o per mitjà del qual és lliurat.»

[a'] 23 Ells, però,^p començaren a discutir entre ells^q qui podria ser^r el qui anava a fer allò.^s

a. + οτι B *rell* || *om.* C* D N *pc d l r*¹.

b. ουκει μη φαγομαι (fut. hel·lenstic: cf. Mc 14,14 D; Lc 14,15; 17,8c) D, *iam non manducabo c d e r*¹, *ex hoc non m. aur b ff*², *ultra n. m. f* | ουκει ου μη φαγω C W Ψ 0279. *f*^{1.13} M || ου μη φαγω P^{75vid} S A B L Θ 579. 1241 *al a* co; Eriph.

c. απ αυτου D, *ab eo d* | εξ αυτου A C² W Θ Ψ (*f*¹³) M *f sy*^h || αυτο S B C* L *f*¹ (579). 982. 1241 *al lat sy*^{s.c.p.hmg} co; Eriph.

d. καινον βρωθη D, *nouum edatur d* || πληρωθη B *rell*.

e. το (ποτηριον) A D K W Θ l 844 *al* || *om.* B *rell*.

f. + και B, *et d rell* || *om.* D e *sy*^{s.c.}

g. εαυτοις A D W Θ Ψ M (*uobis d*) | αλληλοις S* || εις εαυτους S² B C (L 579) *f*^{1.13} 1241 *pc lat*.

h. + οτι S A W Θ Ψ *f*¹³ M *lat* || *om.* P^{75vid} B C D L *f*¹ 2542 *pc d e*.

i. απο του νυν ου μη πιω D *f*¹ 2542 *pc d* (e) *r*¹ *sy*^{s.c.} | ου μη πιω απο του νυν P^{75vid} S B K L W 579. 892. 1241 *al sy*^{hmg} co || ου μη πιω A C Θ Ψ *f*¹³ M *lat sy*^h.

j. (εως) οτου A D W(*) Θ Ψ *f*¹³ M || ού S B C^{vid} L *f*¹ 579. 892. 2542 *pc* | αν 1241.

k. ελθη η βασιλεια του θεου D, *ueniat regnum dei d* || η β. τ. θ. ελθη B *rell* [vl NR].

l. *om.* vv. 19b-20 (Text curt) D a d *ff*² i l (b e *sy*^{s.c.}) || + vv. 19b-20 (Text llarg) B *rell*.

m. (με) μετ εμου B *rell* || *om.* D d [vl NR].

n. οτι μεν ο υιος D | οτι ο μ. υι. 579 | οτι ο μ. ο υι. 1241 || οτι ο υι. μ. P⁷⁵ S(*) B L T || και ο μ. υι. A W Θ Ψ *f*^{1.13} M *lat sy*^(s.c.p.).

o. εκεινω D, *illi d e sy*^{s.c.} || τω ανθρωπω εκ. B *rell*.

p. αυτοι δε D, *ipsi autem d* || και αυτοι B *rell* [vl NR].

q. + το B *rell* || *om.* D [vl NR].

r. + εξ αυτων B *rell* || *om.* D d [vl NR].

s. ο μελλων τουτο πρασσειν D, *qui incipiet hoc agere d* || ο τ. μ. πο. B *rell* [vl NR].

En el si d'aquesta breu perícope, D05 presenta dinou variants (una d'elles molt notable: var. l respecte de B03. Sis d'elles no han estat ressenyades (vl NR) en l'edició vint-i-setena de Nestle-Aland, malgrat pertànyer aquest manuscrit bilingüe als «Testimonis citats constantment de primer ordre»,

segons es precisa en el subtítol de la Introducció.¹⁰ No hi ha dubte que es tracta d'una forma de text independent. Consta de cinc moviments, ordenats entorn d'un centre [c], on figura «la copa» que formava part del Sopar pasqual. Sorpren que no figure en el centre la institució de l'Eucaristia amb la donació del seu Cos per part de Jesús [b'], correlativa del segon moviment on Jesús ha menjat per darrera vegada l'anyell pasqual [b]. En el primer moviment, Lluç presenta els actors que intervindran en la perícopa [a] i, en el moviment correlatiu, la discussió que s'ha entaulat entre els apòstols després de la denúncia del traïdor per Jesús [a'].

Segons el text curt o occidental, Lluç hauria establert una separació molt clara entre el sopar de la Pasqua jueva, consistent a menjar l'anyell pasqual i beure les copes prescrites (vv. 15-18), i la fracció-donació del Pa eucarístic-del propi Cos (v. 19a), per part de Jesús. Servint-se d'un septuagintisme (cf. Gn 31,30 LXX),¹¹ Lluç qualifica d'intens el desig de Jesús de menjar la Pasqua jueva amb els apòstols, posant l'èmfasi en aquesta Pasqua precisament (τοῦτο τὸ πάσχα, amb el pronom anticipat,¹² emplaçada abans del verb). En el si de la celebració, Jesús els revela que el seu èxode és imminent: ja no tornarà a menjar l'anyell pasqual¹³ ni a beure «la copa» (τὸ ποτήριον, amb art., segons A D K W Θ, entre altres),¹⁴ probablement la quarta copa de benedicció que cloïa l'àpat.¹⁵

A propòsit de «la copa» Lluç utilitza el verb «rebre» (δέχομαι),¹⁶ mentre que més endavant, a propòsit del «pa» emprarà el verb «prendre» (λαμβάνω). En aquest darrer cas, la iniciativa la prendrà Jesús, mentre que, pel que fa a la

10. *Nou Testament grec-llatí-català*, Barcelona 1995, p. 16*.

11. Cf. SCHÜRMAN, *Untersuchungen*, 5-6; MARSHALL, *Luke* 795.

12. Abans del substantiu: Lc 15x / Ac 22x; després: Lc 70x / Ac 79x, segons SCHÜRMAN, *Untersuchungen*, 10.

13. ἄπ' αὐτοῦ fa referència a τοῦτο τὸ πάσχα (v. 15) i aquest, al seu torn, a les cinc mencions de la perícopa anterior. En principi tant es podria entendre del «Sopar de Pasqua» com de «l'anyell pasqual». Ara bé, atès que en 22,7, encapçalant tot el relat relatiu a la Pasqua, es parla de «sacrificar la Pasqua» (θύεσθαι τὸ πάσχα), en sentit ampli (car els anyells eren sacrificats en el temple), el més probable és que Lluç faci referència al Sopar de Pasqua, a l'interior del qual hom menjava l'anyell pasqual.

14. L'art. que anteposa D davant «la copa» (δεξιόμενος τὸ ποτήριον, a diferència del que farà després davant del «pa» (λαβὼν ἄρτον), indica amb l'ús anafòric que «la copa» que «ha rebut» de mans d'altri (no diu que l'hagi «presa», com dirà a propòsit del pa) és la mateixa que ja havia rebut abans.

15. La majoria d'autors s'inclinen per la tercera copa de les quatre de què constava l'àpat pasqual; d'altres parlen de la primera: vegeu MARSHALL, *Luke*, 797-798. Tenint en compte que en el ritual de l'hagadà pasqual es fa referència a «el fruit de la vinya» tant en la primera com en la darrera (vegeu Pere CASANELLAS - Jordi GENDRA, *Ritual de l'hagadà de Pasqua. La celebració del Sopar pasqual jueu*, Barcelona 1997, pp. 31 i 68 respectivament), m'inclino per la quarta i última copa.

16. Lc 16,6.7 no fa excepció, car δέξαι σου τὰ γράμματα fa referència al «rebut» que ha de prendre l'administrador.

copa, Jesús es limita a «rebre» una de les quatre copes de què constava el Sopar o Hagadà pasqual.

Tot seguit, amb la donació del seu Cos, fraccionant el Pa i donant-los-el a menjar, vol deixar ben clar que, malgrat la traïció, és ell mateix qui es lliura voluntàriament. No hi ha cap referència a una substitució vicària (com tampoc no n'hi ha en els altres dos Sinòptics). D'ara endavant, fins que no arribi el Regne de Déu i hom pugui «consumir» (βρωθῆν)¹⁷ la nova Pasqua i beure la Copa del Regne, la comunitat de deixebles podrà actualitzar en la fracció del Pa eucarístic el fet que Jesús s'oferí lliurement a la mort. En la mateixa «taula» (ἐπὶ τῆς τραπέζης) conflueixen dues accions: la de Jesús que «ha donat» (ἔδωκεν) als deixebles el seu propi Cos i la mà de Judes que l'està «lliurant» (τοῦ παραδιδόντος, part. pr.).¹⁸ Recordem que Lluç ha col·locat la denúncia del traïdor en el context de l'Eucaristia, mentre que en Mc 14,17-21 i Mt 26,20-25 es trobava en el context anterior del Sopar pasqual.

El silenci intencionat de la Copa eucarística, que Lluç ha llegit evidentment en el model marquià subjacent al seu Evangeli, ha de respondre a una intencionalitat teològica. El fet d'haver anticipat el que feia referència a la Copa eucarística, situant-la en el context de la Pasqua jueva i conferint valor absolut (οὐ μὴ πῖω) a la confessió de no tornar-ne a beure a partir d'aquest moment, té segones intencions. Segons Mc 14,24, la Copa eucarística segellava la nova Aliança amb la Sang de Jesús i tenia efecte expiatori;¹⁹ segons Mt 26,28, havia adquirit, a més, efecte soteriològic;²⁰ en Lluç –sempre segons el text curt– clou senzillament la celebració de la pasqua i exclou literalment (ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου) l'aspecte sacrificial inherent al vessament de la sang.

Aquest sorprenent silenci es deixarà notar en les referències successives a l'Eucaristia, polaritzades en la fracció del Pa (ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου: Lc 24,35;

17. El còdex Bezae llegeix, en passiu, καινὸν βρωθῆν D (*nouum edatur d*), en comptes del passiu πληρωθῆν del text alexandrí. Segons SCHÜRMAN, *Untersuchungen* 20, n. 93, la singular expressió del còdex Bezae (tan sols en Jn 6,13 s'empra el verb βιβρώσκω) s'explicaria com una «erleichternde Angleichung an Mk (14,) 25». El mateix, però, es podria dir a propòsit de πληρωθῆν, oi més quan l'expressió del còdex D05 sona molt dura pel sentit fort del verb βιβρώσκω (cf. BAUER-ALAND, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, s.v.): «Ja no menjaré més d'ella (la Pasqua), fins quan nova (no) sigui consumida en el Regne de Déu» (recordem que en aquest incís hi ha cinc variants respecte a B03: vegeu Aparat crític, variants a-d). Segons M. BLACK, *An Aramaic Approach to the Gospels and Acts*, Oxford 1946, p. 169, es tractaria més aviat d'un primitiu joc de paraules en arameu.

18. L'ús de l'aor. ἔδωκεν contrasta amb la utilització per partida doble del pr. παραδιδόντος, παραδίδοται.

19. «Τοῦτο ἐστὶν τὸ αἷμά μου (+ τὸ D) τῆς διαθήκης τὸ ἐκχυννόμενον ὑπὲρ πολλῶν (τὸ ὑπ. π. ἐκχ. D): comparar amb Ex 24,8.

20. «Τοῦτο γὰρ ἐστὶν τὸ αἷμά μου τῆς (+ καινῆς D) διαθήκης τὸ περὶ (ὑπὲρ D) πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, pels pecats, a saber, comesos després del baptisme.

Ac 2,42; κλάσαι ἄρτον: Lc 24,30 B [om. D d]; Ac 2,46; 20,7.11; 27,35). D'altra banda, en l'única escena dels pans (Lc 9,10-17), que en Mc i Mt es presenta per partida doble (Mc 6,32-44 i 8,1-9; Mt 14,13-21 i 15,32-38), Lluc silencia –sempre segons el text occidental (D d q)– l'acció de «fraccionar» (κλάσας / ἔκλασεν Mt 14,19/15,36; κατέκλασεν / ἔκλασεν Mc 6,41/8,6) els pans, per haver adquirit ja el sentit tècnic inherent a la fracció del Pa eucarístic, si bé reté el terme resultant de l'acció, els «fragments» (κλάσματα).

Malgrat que en els relats de la institució de l'Eucaristia no es digui que Jesús mengés el Pa = el seu Cos o que begués la Copa = la seva Sang, si ens atenim a l'afegitó que Mc 14,25 (par. Mt 26,29) posa a continuació de la Copa eucarística fent dir a Jesús que «En veritat us dic que ja no beuré mai més (οὐκέτι οὐ μὴ πῖω B05) / mai més no beuré altre cop (οὐ μὴ προσθῶ²¹ πεῖν D05) del fruit de la vinya fins al dia aquell quan la beuré nova en el Regne de Déu», Jesús n'hauria begut abans i, per tant, lògicament també hauria menjat el pa abans de pronunciar les paraules amb què declarava que era el seu Cos. En el cas de Lluc, en anticipar aquest *logion* (tant si es tracta del text curt com del text llarg), s'observa una incongruència en el text majoritari en el fet que Jesús hagi dit, a propòsit de la primera copa (no eucarística), que no en beuria mai més fins que arribés el Regne de Déu i que, després de sopar, prengués aquesta copa altre cop²² per dir-los que «Aquesta copa (és) la Nova Aliança (segellada) amb la meua Sang». La dependència d'aquesta darrera Copa eucarística de Pau –com hem vist a l'inici– donaria raó d'on prové aquesta incongruència.

L'omissió de la Copa eucarística, relacionada estretament amb la sang del sacrifici pasqual que segellava l'aliança, indicaria que Lluc o les comunitats lucanes que s'haurien servit del text curt han preferit d'eliminar qualsevol aspecte sacrificial que tingués relació amb el temple, facilitant així la inculturació de la celebració de l'Eucaristia enmig de comunitats de majoria pagano-creient. Hi ha, però, un aspecte molt present en passatges que són exclusius de Lluc (SgLc), a saber, la descripció particularitzada, amb tota mena de detalls, del setge i destrucció de Jerusalem per les legions romanes²³ (19,43-44 SgLc; 21,20 SgLc: cf. 21,6.21-24 SgLc), setge i destrucció que tingué lloc l'any 70 dC. En Marc i Mateu tan sols s'insinua (cf. Mc 13,2.14-19, par. Mt 24,2.15-

21. «Nach hebräischen Gebrauch [...] *ich werde nicht wieder trinken*» (BAUER-ALAND, ⁶WNT, 1440); «In accordance with Hebraic usage [...] *I shall never again drink*» (BAUER-ARNDT-GINGRICH, *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, 719).

22. τὸ ποτήριον ὡσαύτως, exactament com en 1Co 11,25, amb art. anafòric a la primera menció, δεξιόμενος ποτήριον. Recordem que en el text curt, en la primera i única menció de la copa ja portava art. (per tractar-se de la tercera o quarta copa) i que en Mc 14,23 (par. Mt 26,27 B), en l'única menció de la copa, no porta art.

23. Lluc utilitza l'expressió κυκλουμένην Ἱερουσαλήμ ὑπὸ στρατοπέδων (Lc 21,20 D [B situa la ciutat al final]: cf. Ac 28,16 TOc), terme tècnic emprat a Roma per a designar les legions romanes. Sobre si Lluc es refereix als esdeveniments ocorreguts en els anys 66-70 dC o s'inspira en les descripcions dels LXX sobre el setge de Jerusalem, vegeu MARSHALL, *Luke*, 770-771.

22). L'eliminació de qualsevol aspecte sacrificial en la celebració de l'Eucaristia podria estar, doncs, en relació amb el fet que, quan Lluc redacta la seva obra, Jerusalem i el temple ja haurien estat destruïts. L'aspecte sacrificial, si bé en sentit figurat, de «la Sang vessada per molts» que segellava la nova Aliança en Mc 14,24 (efecte expiatori) i Mt 26,28 (efecte soteriològic) podria ser comprès com un subrogat dels sacrificis que han cessat amb la destrucció del temple: Lluc o les comunitats lucanes haurien eliminat aquest aspecte, centrant la celebració de l'Eucaristia en la fracció del Pa.

4. *Implicacions teològiques, litúrgiques i canòniques de la forma de text curta*

El text curt o occidental no sols constitueix una *lectio difficilior*, a nivell de la crítica textual, sinó que planteja un problema seriós a les diverses disciplines de les ciències eclesiàstiques. El problema roman tant si es considera el text curt com l'original de Lluc com si hom el considera un abreujament posterior. Es tracta, en efecte, d'una praxi litúrgica molt estesa geogràficament en tres àrees lingüístiques tan diverses com són la grega (còdex Bezae), llatina (còdexs de la Vetus llatina africana i europea) i siríaca (curetoniana i sinaítica, malgrat el canvi d'ordre dels incisos) i d'àmplia durada (com a mínim, des de la segona meitat del segle segon fins a la traducció de la Vulgata per part de Jeroni sobre la base de la Vetus llatina). Convé remarcar que el còdex Bezae (finals del s. IV-inicis del s. V) ha continuat essent utilitzat en les celebracions litúrgiques d'una àrea restringida, localitzada a Occident (Lió?), durant els segles V-VI, com a mínim.²⁴

D'acord amb l'adagi llatí, «ab esse ad posse valet illatio», si durant un període considerable i en un espai geogràfic també notable hi ha hagut comunitats que han llegit la perícope del Darrer Sopar i probablement també han celebrat l'Eucaristia seguint el ritu que reflecteix el text curt, no hi ha dubte que es considerava vàlid i lícit de celebrar-la sota una sola espècie, prescindint de la copa. No es pot argüir, doncs, que és de dret diví la celebració sota les dues espècies argumentant que Jesús així ho va instituir, quan, segons el text curt de Lluc, Jesús tan sols s'hauria servit del pa.

En el supòsit que fou Lluc mateix qui va invertir l'ordre de la copa, en anticipar-la i col·locar-la al terme de la celebració de la Pasqua jueva, polaritzant així la institució de l'Eucaristia en la fracció del Pa, disposaríem d'un exemple molt eloqüent d'inculturació del missatge de Jesús en unes societats paganes on, per l'estil del profetisme jueu (vegeu, p. ex., Is 1,11-15), la gent estava embafada de ritus i sacrificis inútils. No oblidem que la llibertat amb què es

24. Cf. D. C. PARKER, *Codex Bezae. An Early Christian manuscript and its text*. Cambridge 1992, pp. 48-49

mouen els evangelistes en l'ús de les fonts és fruit de l'experiència que Jesús, el Senyor, continua actuant i parlant en el si de la comunitat cristiana.

Josep RIUS-CAMPS

Església de Sant Pere de Reixac

Apartat 41

E – 08110 MONTCADA I REIXAC (Barcelona)

CATALONIA (Spain)

Summary

The existence of two types of text in Luke's passage on the institution of the Eucharist (Lk 22,14-23) has not gone unnoticed by scholars. However, the assessment of this anomaly has been very diverse. This article examines the progressive influence exercised by the long text (the Alexandrian one), accepted by the great majority of scholars, and by the Pauline tradition of 1 Co 11,23-25, on the short text (Western), represented mainly by Codex Bezae and Vetus Latina. From the analysis in parallel columns of the several variant readings in the «western» witnesses (Greek, Latin and Syriac) the article concludes that, in the beginning, the short text did not have any reference to the memorial characteristic of the Pauline text, nor did it have any reference to the Eucharistic cup. This is so because –according to the Western text– Luke would have anticipated the reference to the cup from the Jewish rite of the Paschal supper, a rite from which the Eucharist derives.

